

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 316.485.26:((477):(470+571))

ГІБРИДНА ВІЙНА: РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ

Авер'янова Н.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Не дивлячись на низку доказів присутності російських військ на українській території, Російська Федерація вперто не визнає цей факт, що дає підстави українській стороні розглядати зазначений збройний конфлікт як гібридну війну. Загроза гібридної війни, яка триває з лютого 2014 р., – це часткова або повна втрата суверенітету української держави. Всі потуги з боку міжнародної дипломатії виявилися недостатніми, адже не змогли врегулювати конфлікт на Сході України: бої тривають, існують значні неузгодженості між Україною і Росією щодо врегулювання зазначеного воєнного протистояння. Окрім цього нестабільна ситуація у цілому світі – загострення міжнародного тероризму, міграційна криза в Європі, введення російських військ у Сирію – відвернули увагу світової спільноти від конфлікту на Донбасі, що ускладнює подальші можливості згоди України і Росії.

Ключові слова: гібридна війна, збройний конфлікт, національна безпека, безпека і оборона, пропаганда, російська пропаганда.

Постановка проблеми. Ситуація, яка склалася в Україні, дає підстави розглядати збройний конфлікт на сході української держави як гібридну війну. Не дивлячись на низку доказів присутності російських військ на українській території, Росія вперто не визнає цей факт, проте зрозуміло, що йдеться хоча і про замасковану, але зовнішню агресію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти гібридної війни Росії проти України висвітлювались у наукових працях таких вітчизняних вчених як Я. Базилюк, О. Власюк, В. Горбулін, Д. Дубов, С. Кононенко, О. Лазоренко, Є. Магда, Б. Парахонський, М. Степико, О. Суходоля, В. Ткач, Т. Черненко, Г. Яворська та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених цьому питанню, ще багато аспектів проблеми залишаються недостатньо вивченими, що і визначило мету даної статті – здійснити аналіз передумов і розгортання гібридної війни Росії проти України, що сприятиме визначенню можливих способів вирішення проблем щодо загроз, які постали перед українською державою.

Виклад основного матеріалу. Термін «гібридна війна» (hybrid warfare) став популярним завдяки американському військовому теоретику Френку Хоффману (Frank Hoffman), який охарактеризував її як війну, що поєднує в собі низку різних режимів ведення війни, включаючи звичайні можливості, іррегулярну тактику і формування, терористичні акти, кримінальний безлад [12, с. 36]. Розуміння суті гібридної війни виходить за межі традиційних понять про війну. Боротьба за політико-економічне домінування над країною-опонентом відбувається як силовими, так і не силовими методами. Серед населення, управлінських, державних та військових структур впроваджуються безладдя і плутанина, в таких умовах конфлікту досить важко відрізнити мирних громадян від терористів, союзників від ворогів. Воєнні дії направлені не на фізичне знищення армії противника, а на її виснаження та деморалізацію.

У квітні 2014 р. Франк ван Каппен, генерал-майор у відставці, член верхньої палати парламенту Нідерландів, у минулому радник з питань безпеки при ООН і НАТО, коментуючи воєнний конфлікт в Україні охарактеризував гібридну війну як війну, в якій відбувається «зміщення класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не в змозі, адже будь-яка держава зобов'язана дотримуватись Женевської конвенції і Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленостей з іншими країнами. Всю брудну роботу вона може перекинути на плечі недержавних формувань» [7]. Українська держава зіштовхнулася саме з цими методами ведення воєнних дій: російські регулярні війська безпосередньо не перетинають український кордон; відбулася змова Російської Федерації з недержавними формуваннями – групами сепаратистські налаштованих місцевих мешканців і криміналітету, зв'язок з якими вона повністю заперечує; у конфлікт на українській території включається все більше бойовиків і найманців; з боку Росії здійснюється потужна інформаційна кампанія, направлена на політичну та економічну дестабілізацію в Україні та ін. Таким чином, Російська Федерація веде саме гібридну війну проти України, застосовуючи мілітарні, економічні, дипломатичні та інформаційні засоби, при цьому використовуючи і шантаж про застосування ядерної зброї.

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 04 березня 2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» підкреслюється, що: «Основною формою гібридної війни проти України є комбінація різноманітних і динамічних дій регулярних сил Російської Федерації, що взаємодіють зі злочинними озброєними угрупованнями та кримінальними елементами».

тами, діяльність яких координується і здійснюється за єдиним замислом і планом із активним застосуванням засобів пропаганди, саботажу, навмисного завдання шкоди, диверсій і терору» [11]. Зазначене розуміння змісту гібридної війни співпадає з думкою більшості науковців, які досліджували характер і перебіг воєнних дій. Вони визначили такі основні ознаки, що притаманні гібридній війні: залучення до конфлікту незаконно створених збройних формувань, найманців, представників кримінальних структур, диверсійно-розвідувальних сил; використання цивільного населення як «живого щита» (добровільно або за оплату); загроза застосування збройних сил, які розгортаються вздовж державного кордону, у разі застосування однією зі сторін військової сили проти власного «мирного населення»; протидія міжнародній спільноті, що намагається врегулювати конфлікт згідно до норм міжнародного права; потужний інформаційно-психологічний вплив, який спрямовується на дестабілізацію обстановки всередині країни-опонента, на зниження рівня підтримки населенням діючої влади та на допомогу озброєним загонам цивільного населення, що протистоїть владі (інсургентам); створення негативного іміджу влади держави-опонента на міжнародній політичній арені; протистояння з конфліктуючою державою в економічній, дипломатичній, інформаційній та інших сферах [9, с. 31]. І хоча названі елементи гібридності були присутні у багатьох війнах минулого, проте особливістю сучасної гібридної війни є всезростаюча роль інформаційно-психологічного чинника, за допомогою якого країна-агресор, використовуючи людські ресурси країни-опонента, досягає своїх цілей.

Настанови щодо використання елементів гібридної війни (звичайно, на той час цього терміну не існувало) на противника зустрічаються ще в працях Сунь-Цзи, давньокитайського філософа та воєнного діяча VI ст. до н. е., який зазначає: «1. Псуйте все хороше, що є в країні вашого супротивника. 2. Залучайте визначних діячів супротивника в злочинні організації. 3. Підривайте авторитет керівництва супротивника та виставляйте його у потрібний момент на осуд громадськості. 4. Для цих цілей використовуйте співробітництво з самими підлими і мерзеними людьми. 5. Роздмухуйте сварки і сутички серед громадян ворожої вам країни. 6. Підбурюйте молодь проти старих людей. 7. Перешкоджайте всіма засобами роботі влади. 8. Перешкоджайте всіма способами нормальному постачанню до ворожих військ і підтриманню в них порядку. 9. Паралізуйте волю воїнів супротивника піснями та музикою. 10. Робіть все можливе для того, щоб знецінити традиції ваших ворогів і підірвати їхню віру у своїх богів. 11. Надсилайте жінок легкої поведінки, щоб доповнити справу морального занепаду. 12. Будьте щедрими на пропозиції та подарунки для купівлі інформації і спільників. В цілому, не економте ні грошей, ні обіцянок, оскільки вони приносять прекрасні результати» [4, с. 4]. Тобто в сучасній військовій практиці воєнної теоретики країни-агресора використовують ті ж методи гібридної зброї, що існували за багато століть до цього, а от засоби впливу мають якісно новий рівень за рахунок використання сучасних

технологій та широкій взаємодії і узгодженості всіх військових і цивільних інформаційно-пропагандистських структур.

Як відомо, вторгнення російських збройних формувань на територію української держави розпочалося у лютому 2014 р. без оголошення війни. Особовий склад військ Російської Федерації не мав розпізнавальних знаків, однак це не заперечує факт збройної агресії північного сусіда, а демонструє його зухвалість і нехтування міжнародним правом, ігнорування наданих Росією гарантій безпеки Україні. Внаслідок вторгнення російських військ відбулася воєнна окупація частини української держави – Автономної Республіки Крим і міста Севастополь. Успішність російської гібридної тактики на Кримському півострові пояснюється не лише використанням силових засобів. У результаті зміни влади в державі та незадовільного стану українських безпечових структур керування силами оборони не відбувалося. Окрім цього слабка громадянська ідентичність кримчан («Я – громадянин України»), формування якої проходило під російсько-імперським впливом, створила підґрунтя для антиукраїнських і сепаратистських настроїв у Криму. Адже тут і в часи існування СРСР, і після отримання Україною незалежності не впроваджувалася цілеспрямована етнопатриотична політика. Крим, з його широкомасштабним домінуванням російської мови і культури, радянської символіки, традицій і міфів, з його орієнтацією на Російську Федерацію як заможну і сильну державу, не сприйняв українського проекту з його європейським вибором.

І якщо в ситуації з анексією Криму Україна в світі визнано як жертву агресії, то зі Сходом України все досить неоднозначно. Немало західних експертів, політиків розглядають події в Донецькій та Луганській областях як внутрішньоукраїнський конфлікт і не сприймають Російську Федерацію стороною протистояння. Вони схиляються до думки, яку наполегливо нав'язує Росія, що збройний конфлікт відбувається між українською владою («київською хунтою») та тією частиною населення Донбасу, яка більше ідентифікує себе з Росією, ніж з Україною. Проте відомо, на території збройного конфлікту Донецької і Луганської областей присутні «російські батальйонно-тактичні і ротні-тактичні групи загальною чисельністю близько 6,5 тис. військовослужбовців» [1, с. 32]. Їхньою метою є не військові наступальні дії, а виснаження і моральний підірив українських воїнів, вони виконують диверсійно-розвідувальні акції, обстріли блокпостів сил АТО, незначні збройні напади малими групами бойовиків, інформаційно-пропагандистські заходи для продовження дестабілізації на Сході України.

Російська Федерація події в Україні вважає антиконституційним державним переворотом, який призвів до розколу українського суспільства та збройного конфлікту. В «Стратегії національної безпеки Російської Федерації» (наказ Президента Російської Федерації від 31 грудня 2015 р.) підкреслюється: «Зміцнення ультраправої націоналістичної ідеології, цілеспрямоване формування в українського населення образу ворога в особі Росії, неприкрита ставка на силове

вирішення внутрішньодержавних протиріч, глибока соціально-економічна криза перетворюють Україну в довгострокове вогнище нестабільності в Європі та безпосередньо біля кордонів Росії» [10]. Тобто поряд із військовим складником конфлікту на Донбасі Російська Федерація масштабно застосовує інформаційний складник, який спрямовується як на внутрішній фронт (серед населення в зоні конфлікту та в цілому серед українських громадян; серед власного населення), так і зовнішній фронт (серед міжнародної спільноти). У медійних агенціях світу широко поширюється і версія про конфлікт між збройними силами нашої держави та повстанцями на Сході України, яких підтримує Російська Федерація. Як наслідок, на Заході все гучніше звучать заклики скасувати санкції проти Російської Федерації та повернути її у Велику вісімку. Врешті решт вимога надати особливий статус частині Донбасу стала однією з умов Мінських домовленостей, що може привести до руйнування української державності. Іншими словами, Росія з агресора-нападника перетворюється на миротворця та захисника, при цьому надаючи об'єктові нападу статус загарбника. Така інтерпретація подій стає складовою інформаційної війни Російської Федерації проти України, тобто дієвим специфічним засобом зброї гібридної війни.

Таким чином, недостовірні та перекручені інформації призводять до нерозуміння країнами-союзницями України суті збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях. Певна частина стратегічних партнерів нашої держави не визнає Росію як агресора, що ускладнює дипломатичні зусилля України щодо врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Суттєву роль грає й те, що Захід, враховуючи непередбачувану поведінку влади Російської Федерації, проявляє тактику обережності та стриманості. Політика західних партнерів, найперше, спрямовується на те, щоб не допустити масштабного військового конфлікту з Росією, а це змушує Україну прислухатись і брати до уваги міркування Заходу, щоб не залишитись на одинці з ворогом. Україні потрібно прикласти немало зусиль, щоб сформувані у країнах-союзниках єдине бачення Росії як країни-агресора, що не лише окупувала і анексувала АР Крим, а й спричинила збройний конфлікт на Сході України.

Події в Криму і на Донбасі засвідчили, що система національної безпеки України на той час зовсім не була зорієнтована на війни нового типу – гібридні. Під час вторгнення російських військ на територію нашої держави українське керівництво з запізненням реагувало на події в Криму і Сході України, йому «бракувало стратегічних і тактичних підходів на російському напрямі» [6, с. 6]. Озброєння і військова техніка, які були в розпорядженні Збройних Сил України, морально та фізично застаріли, що пояснюється як недостатнім фінансуванням оборонного комплексу, так і скороченням державного оборонного замовлення. Не сприяли обороноздатності держави проросійські налаштовані посадовці у Збройних Силах України, Міністерстві внутрішніх справ, Службі безпеки України. Кадрова підготовка військових потребувала впровадження у підготовчий процес нових форм і методів навчан-

ня, врахування досягнень сучасних технологій. Фактично, бойовий досвід українські військові отримували у процесі відсічі російській агресії. Все це призвело керівництво держави до розуміння необхідності розвитку сучасного сектору безпеки і оборони, до поглиблення співпраці з НАТО, до перегляду зовнішньої та внутрішньої політики України.

За роки проведення антитерористичної операції на Донбасі українська держава суттєво посилила свої оборонні можливості за рахунок збільшення чисельності Збройних Сил України, підвищення професійної підготовки особового складу, удосконалення системи управління угрупованнями військ, модернізації військової техніки, появи добровольчих і волонтерських рухів та ін. Суттєву допомогу у вирішенні питань модернізації системи безпеки й оборони на основі сучасних технологій, комунікацій і менеджменту українська держава отримала з боку НАТО та ЄС, проте, зрозуміло, що захищати й відстоювати свою Батьківщину, насамперед, мають самі українці.

Україні складно протистояти у гібридній війні Російській Федерації, яка має набагато сильніший економічний, воєнний та інформаційний потенціал і яка спрямовує широкий спектр агресивних дій гібридного типу на підірив внутрішньої стабільності української держави. Одночасно Кремль у власній державі активно створює ворожий образ України та українців, що красномовно демонструють соціологічні опитування «Левада-центру»: у червні 2016 р. головними ворогами Росії населення країни вважало США, Україну та Туреччину, при цьому найбільш вороже до Російської Федерації, на думку росіян, налаштовані США (72%), а на другому місці – Україна (48%) [8]. У вересні 2016 р. кількість негативно налаштованих росіян щодо України зросла до 56% [5]. Звісно, концентрація уваги на уявному зовнішньому ворогові відволікає увагу російських громадян від внутрішніх проблем у державі – економічних, соціальних і від питань їхнього вирішення. Натомість формування Росією власного іміджу як могутньої держави, що захищає своїх громадян та етнічних росіян на чужих територіях, переконує російське населення в справедливості влади Російської Федерації, обстоюванні нею демократичних принципів, прав і свобод.

Російська пропаганда для дестабілізації в Україні активно послуговується зростанням негативних настроїв серед українських громадян. Ці настрої викликані складними та болючими внутрішніми проблемами в українській державі – продовженням неоголошеної війни з Російською Федерацією, відсутністю прогресу у питанні щодо повернення АР Крим, зниженням соціальних стандартів, зростанням бідності та безробіття, відсутністю ефективних реформ. На думку більшості населення України, «вищі керівники держави не є патріотами країни. На противагу їм, українських військовослужбовців, які воюють або воювали в зоні АТО, вважають патріотами 74%» [3, с. 6]. Високому керівництву нашої держави варто було б уважно прислухатися до соціологічних досліджень Центру Разумкова, які засвідчують, що дії влади щодо реалізації реформ у державі послабили почуття патріотиз-

му у громадян України. Також слід враховувати, що Кремль і надалі дестабілізуватиме ситуацію в середині України для впровадження своєї політики хаосу та розколу українського суспільства; він і в подальшому буде створювати стереотипи «фашистських» українців, негативний імідж української держави в світі з метою зменшення її геополітичного значення.

Агресія Росії проти України засвідчила підтримку правових і безпекових механізмів підтримки стабільності у світі, неефективність міжнародних інституційних структур у сфері безпеки. Нині у країнах (навіть членів Північноатлантичного альянсу), що межують з Російською Федерацією, посилюється відчуття небезпеки та незахищеності. Адже з боку Кремля неодноразово лунали погрози про можливість застосування ядерної зброї, що передбачено воєнною доктриною Росії. Вона, спираючись на статус ядерної держави, прагне глобального реваншу, її амбіції не обмежуються лише Україною. В таких умовах політичної напруженості зростає роль трансатлантичних структур, підвищується значення узгоджених дій США та ЄС щодо протистояння російській агресії. Проте, зважаючи на політику компромісів Заходу та на різновекторність думок

серед країн Європейського Союзу у питанні посилення більш жорстких і дієвих заходів щодо Росії, Україні варто, найперше, сподіватися на себе (хоча в Україні й Росії занадто різні «вагові категорії»), на власті Збройні Сили та на патріотизм громадян, здатних до опору агресорові.

Висновки і пропозиції. Отже, гібридна війна Російської Федерації проти нашої держави спрямована на повернення України в сферу її геополітичного впливу, на зміну зовнішньополітичного курсу України, на її відмову від європейської інтеграції. Сьогодні в умовах гібридної війни для України, насамперед, важливим залишається завдання перешкоджати реалізації цілей ворога та зберегти свій статус як суверенної незалежної держави, намагатися бути самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Звичайно, це не легко, адже Росія готувалася до протистояння з Україною цілеспрямовано і багато років. Однак Україні варто зайняти більш активну позицію, «не тільки захищатися, а й контратакувати (нав'язуючи свій порядок денний на всіх фронтах протистояння)» [2, с. 17]; варто застосовувати гнучкі політико-дипломатичні зусилля, водночас, нарощуючи свій потенціал інноваційних військових технологій та розробляючи стратегії на роки вперед.

Список літератури:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.
2. Горбулін В. Ціннісні ресурси війни і миру: український фронт / Володимир Горбулін // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2016. – № 3 (40). – С. 11–17.
3. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 16 грудня 2016 р. – К.: Центр Разумкова, 2016. – 100 с.
4. Крысько В. Г. Секреты психологической войны. Цели, задачи, методы, формы, опыт. – Минск, 1999. – 181 с.
5. Отношение россиян к Украине ухудшилось [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/10/161026_ru_s_attitude_ukrainians_russia
6. Перспективи українсько-російських відносин (концептуальні підходи і практичні кроки) // Національна безпека і оборона. – 2015. – № 8-9 (157-158). – С. 2–20.
7. Піджак рвется по шву. Інтерв'ю на «Радио Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org/a/25362031.html>.
8. Россияне решили, кто им враги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/2016/06/02/rossiyane-reshili-kto-im-vragi/>.
9. Теледим В. М., Музиченко Д. П., Пунда Ю. В. Планування сил для виконання бойових завдань у «гібридній війні» // Наука і оборона. Науково-теоретичний та науково-практичний журнал. – 2014. – № 3. – С. 30–35.
10. Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года № 683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>.
11. Указ Президента України № 92/2016. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.
12. Hoffman Frank G. Hybrid Warfare and Challenges // Joint Force Quarterly (JFO). – 2009. – Issue 52, 1-st Quarter. – Pp. 34–39.

Аверьянова Н.Н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГИБРИДНАЯ ВОЙНА: РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЕ ПРОТИВОСТОЯНИЕ

Аннотация

Не смотря на ряд доказательств того, что российские войска присутствуют на украинской территории, Россия упорно не признает этот факт, что дает основания украинской стороне рассматривать данный вооруженный конфликт как гибридную войну. Угроза гибридной войны, которая длится с февраля 2014 г. – это частичная или полная потеря суверенитета украинского государства. Все усилия со стороны международной дипломатии оказались недостаточными, так как не смогли урегулировать конфликт на Востоке Украины: бои продолжаются, существуют значительные несогласованности между Украиной и Россией по урегулированию указанного военного противостояния. Кроме этого нестабиль-

ная ситуация во всем мире – обострение международного терроризма, миграционный кризис в Европе, ввод российских войск в Сирию – отвлекли внимание мирового сообщества от конфликта на Донбассе, что затрудняет дальнейшие возможности согласия Украины и России.

Ключевые слова: гибридная война, вооруженный конфликт, национальная безопасность, безопасность и оборона, пропаганда, российская пропаганда.

Averianova N.N.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

HYBRID WARFARE: THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFRONTATION

Summary

Despite a number of evidence the presence of Russian troops on Ukrainian territory, Russian Federation stubbornly refused to recognize this fact that gives rise to the Ukrainian side to consider the said armed conflict as a hybrid warfare. The threat of a hybrid warfare, which lasted from February 2014 – a partial or complete loss of sovereignty of the Ukrainian state. All attempts by the international diplomacy proved inadequate, because were not able to resolve the conflict in eastern Ukraine, fighting continues, there are significant inconsistencies between Ukraine and Russia to resolve this military confrontation. In addition, the unstable situation in the world – the aggravation of international terrorism, migration crisis in Europe, the introduction of Russian troops in Syria – diverted world attention from the conflict in the Donbas, which complicates further opportunities consent Ukraine and Russia.

Keywords: Hybrid Warfare, armed conflict, national security, security and defense, propaganda, Russian propaganda.